

Universitatea "Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca, România

Teză de doctorat

Cultură și politică în România comunistă. Instituții ale propagandei în orașul Baia-Mare și împrejurimi, 1945-1955

Indrumător Științific: Prof. Univ. Dr. Gheorghe Cipăianu

Doctorand : Ioana Maria Cozma

Cluj Napoca, 2013

Cuvinte cheie: comunism, propagandă, educație, emanciparea genului feminin, realism socialist, propagandist, agitator, literatură, școli de partid,

Putem spune cu siguranță că dacă am ști să formăm ideologicește cadrele noastre din toate domeniile muncii, și să le călim politicește în așa măsură, încât ele să se poată orienta în situația internă și internațională, dacă am ști să facem din ei marxiști-leniniști pe deplin maturi, capabili de a rezolva, fără greșeli serioase, problemele conducerii țării, am avea tot temeiul să socotim că 90% din toate problemele noastre sunt rezolvate (Stalin).¹

Căderea regimului comunist în URSS la începutul anilor '90 a demonstrat faptul că rezolvarea problemelor identificate de Stalin nu s-a putut realiza, ci mai degrabă acestea au continuat a se perpetua la o scară destul de ridicată, ceea ce întărește, dacă ar mai fi fost nevoie, ideea că idealurile rămân idealuri iar utopiile tocmai de aceea sunt numite utopii.

Sfârșitul celui de al doilea război mondial² a adus cu sine răspândirea rapidă, asemenea ciumei negre în Europa Medievală, a primelor regimuri politice de democrație populară în Europa de Est, fapt ce a reprezentat intrarea acestei zone într-o lungă și friguroasă iarnă socială, culturală, politică și nu în cele din urmă economică. Comparat în mediile intelectuale poloneze cu una dintre cele mai periculoase și în același timp involuate forme ale creștinismului primar³, comunismul s-a dorit a fi soluția de succes la numeroasele eșecuri și deziluzii ale Vechiului Regim (burghezo-moșieresc), prin intermediul implementării unor politici economico-sociale îndreptate în special spre acele categorii sociale intens defavorizate

---

¹ Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond CC al PCR, Secția de Propagandă și Agitație, dosar nr. 66/1949, f. 33 (în continuare ANIC....)

² Nu situația internațională a anului 1945, favorabilă extinderii tentaculelor caracatiței comuniste, a făcut posibilă crearea unui bloc comunist, ci capacitatea comuniștilor de a ghici până și timpul potrivit exportării ideologiei marxist-leniniste în țările est-europene. ANIC, Fond CC al PCR, Secția de Propagandă și Agitație, dosar nr. 16/1948, f. 24

³ Czesław Miłosz, *Gândirea captivă*, București: Ed. Humanitas, 2008, trad. Constantin Geambașu, p. 19

de-a lungul istoriei: țărani și muncitorii, percepute ca reprezentând *sursele tăriei partidului-unitate și coeziunea sa de monolit*⁴. Prin acordarea unei atenții speciale, cel puțin la nivel discursiv, acelor straturi sociale situate până în acel moment la periferia societății nu se urmărea altceva decât asigurarea unei consolidări a noului regim prin crearea unei baze de suport în rândurile acestora.

Se naște o lume în cadrul căreia dominante vor fi războiul permanent împotriva amenințărilor, reale sau imaginare, interne sau externe, subordonarea intereselor proprii celor naționale și colective, violența, teroarea, frica, minciuna, manipularea în mod sistematic a tot și a toate, *munca sistematică și perseverentă de educare*⁵ a maselor, precum și limba bolșevică dominată de câteva cuvinte și expresii cheie : adaptare, loialitatea față de colectiv, munca în colectiv, dobândirea deprinderilor sociale, colectivitate, lichidare, reacționar etc. Intr-o astfel de lume dominată de încercări permanente de deformare a realității, în care rațiunea trebuia să lase loc instinctului de turmă, urma a se naște cel mai înaintat om al contemporaneității, *homo sovieticus*, singurul capabil a înțelege *sarcinile și particularitățile epocii noi prin care trecem*⁶.

Propaganda totală și continuă, manipularea simbolurilor și a realității, monopolul instituit asupra surselor de informare, precum și persuadarea indivizilor au devenit instrumentele cheie ale procesului de creație a ceea ce Alain Besançon numește *pseudosocietatea sovietică*⁷. Procesul de edificare și perfecționare a unei astfel de societăți a fost unul gradual, anevoios și complex în același timp, care a presupus pe de-o parte eliminarea tuturor influențelor percepute ca negative a moștenirii culturale, sociale și economice a vechiului regim, iar pe de alta a tuturor forțelor opozante, ascunse sub haina reacțiunii⁸.

Un prim pas în direcția construirii noii lumi l-a reprezentat instituirea monopolului asupra tuturor formelor de comunicare în masă în vederea solidificării puterii, una dintre puținele moșteniri burghezo-moșierești demne a fi perpetuate pe mai departe⁹, fiind vorba cu

---

⁴ ANIC, Fond CC al PCR, Secția de Propagandă și Agitație, dosar nr. 9/1953, f.32

⁵ ANIC, Fond CC al PCR, Secția de Propagandă și Agitație, dosar nr. 43/1953, f. 9

⁶ ANIC, Fond CC al PCR, Secția de Propagandă și Agitație, dosar nr. 15/1948, f. 1

⁷ Alain Besançon, *Sfânta Rusie*, București: Ed. Humanitas, 2012, trad. Vald Russo, p. 130

⁸ Reacțiunea este numele pe care îl dăm anumitor elemente ale oligarhiei financiare din țara noastră și anume cercurilor celor mai șovine, celor mai războinice, celor mai agresive din România. Mai concret aceste cercuri sunt formate din marii bancheri liberali-diniști, stăpâni ai Băncii Naționale a României, ai Băncii Românești, și ai celor 18 mari bănci din țara noastră. Celălalt pilon îl formează moșierii exproțiați, rămășițele acestor moșieri exproțiați care sunt astăzi sprijiniți de liberali și național țărăniști maniști. ANIC, Fond CC al PCR, Secția de Propagandă și Agitație, dosar nr. 79/1946, ff. 4-5

⁹ Jeffrey Brooks, *Thank You, Comrade Stalin! Soviet Public Culture from Revolution to Cold War*, Princeton University Press, 2000, p. 3 (în continuare Thank You, Comrade Stalin!...)

alte cuvinte de o *privatizare* la scară națională a cuvântului, fie el scris fie vorbit, unul dintre factorii condiționali care concură la formarea reflexelor¹⁰. Prin fixarea acestui monopol se urmărea de fapt realizarea unei modelări a tuturor formelor de exprimare, fixarea unui control asupra narațiunii evenimentelor, precum și inocularea unui mod de gândire și acționare identic tuturor indivizilor¹¹. Cel de-al doilea pas a fost reprezentat de eradicarea cumplitei *boli*, așa cum era perceput, analfabetismul politic - și nu numai, una dintre cele mai extinse și grave plăgi lăsate moștenire de regimul *burghezo-moșieresc*. Eradicarea analfabetismului a reprezentat în fapt o intensă acțiune de îndoctrinare a maselor largi ale populației, dublată de instalarea și permanentizarea unor stări de confuzie pe cale de acutizare, și nu doar o simplă deschidere a orizontului cultural al indivizilor. Acțiunile de eliminare a analfabetismului au beneficiat de un aport important atât din partea cadrelor didactice, cât și din partea oamenilor de cultură din diferite domenii, care prin intermediul propriilor realizări, aflate într-o deplină concordanță cu cerințele ideologiei marxist-leniniste, au avut sarcina de a aduce elementul uman mai aproape de utopia comunistă.

În aceeași ordine de idei nu trebuie, de asemenea, neglijată nici importanța discursurilor emane de conducerea partidului. Produse și scrise cu atenție, atotcuprinzătoare și posesoare în același timp a unor capacități nelimitate de depozitare a diferitelor aspecte morale, normative și euristice ale vieții de zi cu zi, constituiau, am putea să spunem, un corpus al regulilor și parametrilor necesari în vederea adoptării unor comportamente sociale și politice aflate în deplin acord cu nevoile creatorilor acestora.

De ce propagandă și comunism, și nu altceva? Dacă ar fi să aruncăm o privire asupra volumului de lucrări de specialitate, apărute atât pe plan internațional cât și național, putem observa faptul că numărul acestora se află pe un trend ascendent, cu preocupări evidente față de ce a fost și cum s-a format, ce a reprezentat și mai ales cum a evoluat societatea stalinistă și post-stalinistă. În ciuda faptului că România a beneficiat de avantajul cunoașterii la scara 1 :1 a *beneficiilor* aduse societății de ceea ce numim azi comunism, interesul față de cunoașterea și înțelegerea deplină a ceea ce a fost și a însemnat comunismul a început să ocupe un loc central în cadrul activităților de cercetare abia după crearea Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, urmată de posibilitatea cercetării unor importante fonduri arhivistice ale perioadei respective, aflate în custodia Arhivelor Naționale Istorice Centrale

Deschiderea posibilității pătrunderii în *bucătăria internă* a partidului a facilitat înțelegerea realităților ce se ascundeau în spatele discursului oficial, atât la nivel

---

¹⁰ Serge Cahotin, *Le viol des foules par la propagande politique*, Paris: Ed.Gallimard, 1939, p. 53

¹¹ Jeffrey Brooks, *Thank You, Comrade Stalin!...*, pp. 5-11

propagandistic – capitolul I, cât și la cel literar – capitolul II, educațional și al evoluției sociale a genului feminin – capitolele III și IV. Mă refer aici la temerile și nemulțumirile legate de punerea în aplicare a deciziilor aparatului central de către comitetele de partid teritoriale¹², la falsificarea (amputarea sau multiplicarea) datelor și procentelor statistice în funcție de destinatarul vizat, la suportul uman, material și financiar oferit numeroaselor și interminabilelor manifestări cultural-artistice, toate cu un scop propagandistic mai mult sau mai puțin bine mascat, puse în scenă fie la nivel național, fie la cel rural de pe cuprinsul diferitelor organizații teritoriale județene/regionale¹³, la modul de desfășurare a consfăturilor cu *oamenii muncii* din diferitele domenii de activitate : contradicții, critici, autocritici, sfaturi, angajamente, luări de poziții, acuze, apărări, și nu în cele din urmă la punerea la punct a celor mai propice tactici de destructurare a vechii ordini politice, sociale, economice și culturale. Dar și așa răspunsurile la întrebările care s-au ridicat, se ridică și se vor ridica de-a lungul celor două decenii scurse de la căderea comunismului, pe care cercetarea documentelor perioadei respective ni le oferă, sunt pasibile de o oarecare umbră de îndoială în condițiile în care, știm cu toții bine, cât de maeștri s-au dovedit a fi comuniștii în arta manipulării.

Imediat după fatidica dată de 6 martie 1945, debutează un amplu și gradual proces de subordonare a culturii (sociale, economice, culturale și politice) tradiționale românești celei sovietice, acest lucru fiind mai mult decât necesar în vederea obținerii legitimității acestui

---

¹² Unele organizații de partid nu desfășoară cum trebuie munca politică de masă, nu folosesc munca de convingere, calcă grosolan principiul liberului consimțământ în formarea gospodăriilor colective și a întovărășilor agricole....organele de partid nu activează în măsură suficientă Sfaturile Populare pentru a le transforma cu adevărat în cea mai largă organizație de masă a celor ce muncesc. Multe Comitete Executive ale Sfaturilor Populare lucrează funcționărește, fără atragerea la participarea activă în munca lor deputaților, a comisiilor permanente, a comitetelor cetățenești. Mulți deputați ai Sfaturilor populare sunt cu desăvârșire inactivi. ANIC, Fond CC al PCR, Secția de Propagandă și Agitație, dosar nr. 109/1953, ff. 42-43

¹³ Dacă până în anul 1950 România era împărțită în unități administrative cunoscute sub numele de județe, începând cu anul de grație mai sus amintit, odată cu reorganizarea administrativ teritorială a țării după modelul oferit de Uniunea Sovietică și implementat nu doar la noi ci și în Polonia, Bulgaria, Ungaria, Cehoslovacia, Albania și Iugoslavia, se va vorbi de regiuni. Legea nr. 5 din septembrie 1950 va fi cea care va consfinți desființarea celor 58 de județe existente până atunci, și înlocuirea lor cu un număr total de 28 de regiuni, capabile a se lăuda cu o suprafață teritorială uneori dublată față de cea a predecesoarelor lor. La baza acestei reorganizări nu vor mai sta criteriile geografice și istorice ci cel al *complexității social-economice*, acestea fiind considerate *unități administrative* prin a căror organizare *se asigură onducerea rațională și eficientă a statului, valorificarea deplină a resurselor umane, materiale și financiare ale societății, optimizarea activităților economice, social-culturale sau științifice, politico-administrative, sporirea avuției naționale, ridicarea nivelului de trai al poporului* (M.T. Oroveanu, *Organizarea administrativă și sistematizarea teritoriului R.S. România*, București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 21). Doi ani mai târziu, mai precis odată cu Constituția din 1952, și această reorganizare teritorială va suferi unele modificări, în sensul în care 10 dintre cele 28 de regiuni existente până atunci vor dispărea, Republica Populară Română putându-se lăuda de acum cu doar 18 regiuni: Arad, Bacău, Baia-Mare, Bârlad, București, Cluj, Constanța, Craiova, Galați, Hunedoara, Iași, Oradea, Pitești, Ploiești, Stalin, Suceava, Timișoara și Regiunea Autonomă Maghiară. (Constituția Republicii Populare Române, 1952, http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/const_1952.php, accesat azi. 07.08.2013). În lumina acestor reorganizări administrativ-teritoriale succesiv pe parcursul lucrării noastre vom face referire, în funcție de perioadă tratată, fie la județul fie la regiunea Baia-Mare

regim pentru început pe plan național iar mai apoi internațional. Având la bază o ideologie ce se autoprocama omnipotentă și cu pretenții de universalitate, comunismul românesc s-a considerat a fi întruchiparea și moștenitorul de drept al istoriei pe parcursul întregii sale existențe, fapt ce-i aroga dreptul de a acționa așa cum considera el potrivit în vederea asigurării propriei supraviețuirii. Arogându-și imaginea de creator al unei noi civilizații, superioare celei aparținând Vechiului Regim, atât în formă cât și în conținut, în care distincția de clasă nu-și va mai găsi locul, oamenii putând a trăi într-o libertate totală, comunismul se autoimaginează ca fiind întruchiparea regimului constructor al umanismului absolut. În concordanță cu această imagine despre sine este lansat un amplu proces ciclic de destructurare-restructurare a societății, care viza edificarea habitatului perfect¹⁴ al dezvoltării individului total, matur politic și dedicat cauzei construirii socialismului care era *homos sovieticus*. În această ordine de idei statul a încercat să devină o prezență esențială în viața de zi cu zi a acestuia în condițiile în care, în primul rând el era unicul producător și distribuitor al bunurilor necesare supraviețuirii sale, în al doilea rând subiectul muncea pentru stat în vederea producerii acestor bunuri, și nu în cele din urmă tot statul era cel care regula fiecare aspect al vieții sale culturale, sociale, economice și politice¹⁵. De asemenea, în încercarea impunerii omniprezenței sale, statul, a făcut apel și la *naționalizarea* sistemului de învățământ, care va suferi o profundă acțiune de politizare¹⁶, căci pentru noul regim, având la bază exemplul sovietic, un învățământ apolitic era de neimaginat¹⁷. În aceeași ordine de idei a educării și formării noilor cadre de partid un aport important se cerea a fi adus și de noua

---

¹⁴ În ceea ce privește Partidul Muncitoresc Român și regimul nostru democrat-popular care se inspiră din pilda democrației sovietice, forma cea mai înaltă a democrației, el este legat trup și suflet de mase, își construiește întreaga sa politică în scopul satisfacerii într-o măsură tot mai mare a nevoilor materiale și culturale crescânde ale maselor. ANIC, Fond CC al PCR, Secția de Propagandă și Agitație, dosar nr. 69/1952, f. 3

¹⁵ Sheila Fitzpatrick, *Everyday Stalinism. Ordinary Life in Extraordinary Times: Soviet Russia in the 1930s*, Oxford University Press, 1999, p. 3

¹⁶ Invățătura marxist-leninistă, lucrările marelui Stalin, luminează pentru întreaga omenire căile de dezvoltare a civilizației mondiale. În etapa actuală a istoriei este cu neputință să lupți și să construiești fără o profundă însușire a tot ce a adus marele Stalin în știința marxist-leninistă cu privire la legile și căile de dezvoltare sociale. Partidul nostru acordă pimesnă însemnătate muncii ideologice, înarmării teoretice a comunistilor cu învățătura marxist-leninistă și cu pricepere de a o aplica în mod creator în realizarea sarcinilor construcției socialiste. Teoria marxist-leninistă dă membrilor de partid putere de orientare și siguranță în munca practică, le clarifică și le lărgeste perspectivele muncii, le sporește energia pentru atingerea acestor perspective. Insușirea teoriei marxist-leniniste întărește spiritul de vigilență și combativitatea revoluționară față de ideologia putredă a ațățătorilor la război, imperialiștii americani și englezi, permite comunistilor să dezvăluie cu succes minciunile prin care vor să însele poporul. DJAN Maramureș, Fond Comitetul Regional PMR Baia-Mare, dosar nr. 44/1953, f. 73

¹⁷ Sheila Fitzpatrick, *Education and Social Mobility in the Soviet Union, 1921-1944*, Cambridge University Press, 1979, *passim*. Lenin ne învață că socialismul îl construiesc milioanele de oameni, iar aceștia trebuie nu numai organizați dar și educați, cultivați pentru a putea face față sarcinilor puse de istorie. ANIC, Fond CC al PCR, Secția de Propagandă și Agitație, dosar nr. 49/1948, f. 1

literatură, realist-socialistă, al cărei rol în cadrul revoluției culturale nu viza doar pregătirea viitorilor educatori de cititori ci și pe cea a viitorilor consumatori de beletristică¹⁸. Sexul feminin va fi unul dintre elementele umane care va beneficia intens de pe urma tuturor acțiunilor întreprinse de comuniști, lucru datorat pe de rolului de educator primar a viitorilor constructori ai comunismului ci iar pe de alta datorită extraordinarului potențial de forță lucrativă pe care genul feminin îl posedă. Procesul emancipării feminine urmând astfel a fi reprezentat asemenea unei victorii obținute împotriva infirmității, în acest caz de natură biologică, economice, sociale, politice sau culturale.

---

¹⁸ Cristian Vasile, *Literatura și artele în România comunistă, 1948-1953*, București: Ed. Humanitas, 2010, p. 299 *apud* Marian Popa, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, vol I, București : Fundația Luceafărul, 2001, p. 155

Cuprins

Introducere	2
Capitolul I	
Propaganda: realitate a vieții de zi cu zi a unei jumătăți de secol	9
I.1. Rusia și comunismul	9
I.2. Persuasiunea	15
I.3. Manipularea	21
I.4. Propagandă și agitație	34
I.5. Propagandiști și agitatori	47
Capitolul II	
Literatura realist socialistă: creuzetul fărării omului nou	57
II.1. Realismul socialist: reprezentant al artei viitorului sau a trecutului?	57
II.2. Colectivitate și nu individualism	63
II.3. Literatura realismului socialist	70
II.4. Scriitori cooperanți și nu independenți	77
II.5. Mitrea Cocor, Drum fără pulbere și Anii Iubirii	80
II.6. Homo sovieticus vs omul vechi	85
II.7. Noi vs Ei	94
II.8. Formare, reformare, devenire: sexul masculin vs sexul feminin	101
Capitolul III	
Educație și iar educație	110
III.1. Ideologie și învățământ	110
III.2. La Școală Nouă, educatori noi	118
III.3. Reformarea sistemului de învățământ	123
III.4. Alfabetizarea indivizilor	134
III.5. Este rândul propagandiștilor și agitatorilor să descopere tainele noii ideologii	144
III.6. Școlile de 3 luni pentru pregătirea cadrelor de partid	164
III.7. Sunt create școli de 6 luni și 1 an	170
III.8. De la cursurile serale de partid la școlile țărănești	176

Capitolul IV	
Idealul feminin comunist imaginar	187
IV.1. Primele organizații feminine de masă și emanciparea genului feminin	187
IV.2. Omagierea eroinelor feminine	205
IV.3. Educarea viitoarelor educatoare	209
Concluzii	224
Anexe	228
Anexa 1	228
Anexa 2	230
Anexa 3	233
Anexa 4	235
Anexa 5	237
Anexa 6	239
Bibliografie	244